

Dengbejlik kültürünün turistik deneyim açısından değerlendirilmesi: “Dengbejlik deneyim ölçeği” geliştirme**

Evaluation of dengbej culture from a tourist experience perspective: Development of a “dengbej experience scale

Dilara DENİZ^{1*} (orcid.org/ 0000-0003-2447-6655)

Serhat HARMAN² (orcid.org/ 0000-0003-2845-8657)

¹Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği (PhD), Mardin, Türkiye

²Mardin Artuklu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği, Mardin, Türkiye

Özet

Amaç: Bu çalışma, Kürt sözlü kültürünün en önemli unsurlarından biri olan dengbejlik geleneğini somut olmayan kültürel miras bağlamında ele alarak, turistik deneyim oluşturma potansiyelini incelemeyi amaçlamaktadır.

Yöntem: Ölçek geliştirme sürecinde öncelikle ilgili literatür taranmış; sözlü kültür, kültürel bellek, otantiklik ve deneyimsel turizm bağlamında dengbejliğin temel boyutları belirlenmiştir. Elde edilen kuramsal çerçeve doğrultusunda madde havuzu oluşturulmuş, uzman görüşleri alınarak kapsam geçerliği sağlanmıştır. Pilot uygulama sonrasında 354 turistten toplanan veriler doğrultusunda ölçeğin yapı geçerliği, madde toplam korelasyonu gibi testler yapılarak nihai ölçek formu elde edilmiş ve tekrar alan çalışmasına başlanmıştır. Bu çerçevede 467 turiste ulaşılarak nihai anket formunu doldurmasını sağlanmıştır.

Bulgular: Yapılan analizler sonucunda geçerliliği, güvenilirliği ve tekrarlanabilirliği sağlanan üç boyutlu bir ölçek elde edilmiştir.

Tartışma: Dengbejlik kültürü turistik deneyim perspektifinden ele alınarak, somut olmayan kültürel miras turizmi literatürü içerisinde konumlandırmak üzere Dengbejlik Deneyim Ölçeği geliştirilmiştir. Bu ölçek geliştirme çalışması ile, dengbejliğin turistik bir ürün olarak ele alınmasının hem kültürel mirasın korunmasına hem de destinasyonların farklılaşmasına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Turistik Deneyim, Yerel Müzik, Dengbejlik, Dengbejlik Deneyim Ölçeği, Ölçek Geliştirme

Abstract

Purpose: This study aims to examine the dengbej tradition, one of the most important elements of Kurdish oral culture, within the context of intangible cultural heritage, and to investigate its potential for creating a tourism experience.

Design/methodology/approach: In the scale development process, the relevant literature was first reviewed; the fundamental dimensions of dengbej (Kurdish minstrelsy) were determined within the context of oral culture, cultural memory, authenticity, and experiential tourism. Based on the resulting theoretical framework, an item pool was created, and content validity was ensured by obtaining expert opinions. Following a pilot application, data collected from 354 tourists were used to conduct tests such as construct validity and item-total correlation, resulting in the final scale form. Fieldwork was then initiated again, and 467 tourists were reached and asked to complete the final questionnaire.

Results: As a result of the analyses, a three-dimensional scale was obtained whose validity, reliability, and repeatability were ensured.

Discussion: The Dengbej Experience Scale has been developed to position the Dengbej culture within the literature of intangible cultural heritage tourism, from the perspective of a tourism experience. This scale development study aims to demonstrate that considering Dengbej as a tourism product can contribute both to the preservation of cultural heritage and to the differentiation of destinations.

Keywords: Touristic Experience, Local Music, Dengbej, Dengbej Scale Development, Scale Development

**Bu çalışma Mardin Artuklu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Somut Olmayan Kültürel Miras Programında (100/2000) 10544063 referans numarası ile hazırlanmış olan doktora tezinden üretilmiştir.

*Sorumlu yazar: dilara.z@hotmail.com

DOI: 10.33083/joghat.2026.635

Giriş

Küreselleşme ve standartlaşan turistik ürünler karşısında, destinasyonların rekabet edebilmesi için özgün ve yerel değerlere dayalı turizm türlerine yönelmesi giderek daha önemli hale gelmektedir. Bu bağlamda kültür turizmi, özellikle somut olmayan kültürel miras varlıkları aracılığıyla farklılaşma sağlayan önemli bir alan olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu alanda yerel müzik dikkat çekici bir potansiyele sahiptir. Yerel müzik gelenekleri, bir toplumun tarihini, kimliğini ve kolektif hafızasını yansıtan temel kültürel göstergelerden biridir ve kültür turizminde özgün bir deneyim alternatifi sunmaktadır.

Yerel müzik türlerinden biri olarak kabul edilen Dengbejlik geleneği, Kürt kültüründe sözlü tarih anlatıcılığı, müzikal ifade ve toplumsal bellek aktarımını bir arada barındıran özgün bir yapı sunmaktadır. Dengbejlik; tarihsel, toplumsal ve estetik boyutlarıyla yalnızca bir müzik pratiği değil, aynı zamanda kolektif hafızayı aktaran çok katmanlı bir anlatı formudur. Günümüzde kültürel kimliğin korunması, kolektif hafızanın sürdürülmesi ve modern medya aracılığıyla yeniden üretilmesi bağlamında önemini koruyan çok boyutlu bir kültürel ifade biçimi olarak değerlendirilmektedir. Bu gelenek, kültür turizmi ve deneyim ekonomisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, yerel müzik pratiklerinin destinasyon kimliği, özgünlük algısı ve turist memnuniyeti üzerinde belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir.

Ancak yerel müzik geleneklerinin özellikle somut olmayan kültürel miras bağlamında turistik deneyim boyutlarıyla ele alındığı çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Özellikle dengbejlik geleneğinin turizm perspektifinden incelenmesine yönelik akademik çalışmaların yetersizliği, bu alanın araştırılmasını daha da önemli hale getirmektedir. Bu durum, destinasyon yöneticileri ve turizm paydaşları açısından yerel müzik pratiklerinin nasıl turistik ürüne dönüştürülebileceğine ilişkin somut bir çerçeveye duyulan ihtiyacı da ortaya koymaktadır. Ayrıca, somut olmayan kültürel miras varlıklarının turizm aracılığıyla görünür kılınması, bu değerlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından da önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu yönüyle çalışma, yalnızca kavramsal bir tartışma sunmakla kalmayıp, geliştirilen ölçüm aracı aracılığıyla alana metodolojik bir katkı da sağlamayı hedeflemektedir. Bu çerçevede dengbejlik kültürünü turistik deneyim perspektifinden ele alınarak, somut olmayan kültürel miras turizmi literatürü içerisinde konumlandırmak üzere Dengbejlik Deneyim Ölçeği geliştirilmiştir. Bu ölçek geliştirme çalışması ile, dengbejliğin turistik bir ürün olarak ele alınmasının hem kültürel mirasın korunmasına hem de destinasyonların farklılaşmasına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Kuramsal Çerçeve

Turistik Deneyim ile Yerel Müzik Arasındaki İlişki

Deneyim kavramını ilk sistematik biçimde ele alan psikolog Csikszentmihalyi, deneyimi neşe, derin haz ve yaşamı anlamlandırma açısından dönüştürücü bir süreç olarak tanımlamıştır. “İdeal deneyim” kavramı, algının yeniliği, kendiliğindenlik, öz denetim ve özümsemeyi içeren olağanüstü bir durumu ifade etmektedir. Deneyim duygusal niteliği nedeniyle tanımlanması zor olsa da bireyleri dönüştürebilen bir olgu olarak görülmektedir. Turner ve Bruner, deneyim ile “bir deneyim” arasındaki ayrımı vurgularken; Abrahams deneyimleri sıradan ve olağanüstü olarak sınıflandırmış, günlük ve planlanmış deneyimler ayrımını ortaya koymuştur. Hirschman ve Holbrook ise deneyimin hedonik boyutuna odaklanarak, duygusal uyarıcıların hafızada içsel imgeler ürettiğini belirtmişlerdir. Deneyimsel tüketimin bireysel ve duygusal bir süreç olduğu vurgulanmaktadır (Csikszentmihalyi, 1975, 1988, 1990; Turner ve Bruner, 1986; Abrahams, 1986; Arnould ve Price, 1993; Hirschman ve Holbrook, 1982; Havlena ve Holbrook, 1986; Ritchie ve Hudson, 2009).

Turizm alanında deneyim kavramını ele alan öncü çalışmalardan biri Arnould ve Price’in nehir rafting'i üzerine yaptıkları araştırmadır. Bu çalışma, turist deneyiminin hedonik ve sembolik boyutlarını vurgulayarak geleneksel memnuniyet ölçümlerini sorgulamaktadır. Unger ve Kernan, turist deneyiminin seçme hakkı, ilgi, uyarılma, hâkimiyet ve kendiliğindenlik gibi bileşenlerden oluştuğunu ileri sürmüştür. Cohen fenomenolojik bir turist deneyimi tipolojisi sunarken, Ryan tatilleri katartik ve dönüştürücü deneyimler olarak ele almıştır. Mannell ve Iso-Ahola, turist deneyiminin boş zaman deneyiminden farklı ve daha karmaşık bir yapıya sahip olduğunu belirtmiş; Small ise hatıraların turist deneyimini genişleten temel unsur olduğunu ortaya koymuştur (Arnould ve Price, 1993; Unger ve Kernan, 1983; Cohen, 1979; Ryan, 1997; Mannell ve Iso-Ahola, 1987; Small, 1999; Aho, 2001). Hirschman, deneyim arayışının bilişsel, duygusal ve yenilikçilik aşamalarından oluştuğunu savunmuştur. Önceki çalışmalar temelinde deneyimin; hedonik, sosyal, yenilik arayan/kaçan, rahatlık, güvenlik ve teşvik edici boyutlardan oluştuğu belirtilmektedir. Nitelikli bir turistik deneyim sunabilmek için bu boyutların bütüncül biçimde ele alınması gerekmektedir (Hirschman, 1984; Ritchie ve Hudson, 2009).

Turist deneyimini anlamaya yönelik olarak farklı disiplinlerden teoriler turizm alanına uyarlanmıştır. Ritchie ve Hudson, turist deneyimini incelemeye yönelik yöntemsel bir çerçeve sunarken; Aho, deneyimi oryantasyon, karar verme, ziyaret, değerlendirme, depolama, yansıtma ve zenginleştirme aşamalarından oluşan bir süreç modeliyle açıklamıştır. Bu modelde turist deneyimi; duygusal, öğrenmeye dayalı, pratik ve dönüşümsel unsurlardan oluşmaktadır. Ayrıca fonksiyonel, sosyal, duygusal, epistemik ve koşullu değerlerin turist tercihlerini etkilediği belirtilmektedir (Aho, 2001; Ritchie ve Hudson, 2009; Oral ve Çelik Yetim, 2015).

Deneyimsel tüketim, uyarılma ve haz düzeyleriyle ilişkilendirilmekte; özellikle müzik gibi duysal unsurların turist deneyimini doğrudan etkilediği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda turistik deneyimde nesnel, varoluşsal ve yapıcı olmak üzere üç tür özgünlük tanımlanmaktadır. Özgünlük, turist deneyiminin algılanan değerini ve derinliğini belirleyen önemli bir unsurdur (Wirtz ve Bateson, 1999; Oral ve Çelik Yetim, 2015). Turistik ürünlerin deneyim olarak sunulması, turist memnuniyeti açısından zorunlu görülmektedir. Deneyim; fonksiyonel ve duysal değerlerden oluşmakta, özellikle koku, ses, görünüm, tat ve dokunma gibi duysal unsurlar deneyimin zenginleşmesinde belirleyici rol oynamaktadır (Oral ve Çelik Yetim, 2015).

Geleneksel müzik, kırsal turizm bağlamında özgün ve güçlü bir deneyim unsuru olarak değerlendirilmektedir. Vaz vd., Portekiz örneğinde geleneksel müziğin destinasyon kimliği oluşturma, çekicilik yaratma ve yerel kalkınmayı destekleme potansiyeline sahip olduğunu ortaya koymuştur. Küreselleşmeye rağmen, geleneksel kültürel unsurlar kırsal alanlarda daha güçlü biçimde korunmakta ve kalkınmanın temel dayanakları olmaktadır (Vaz vd., 2017; Covas, 2010). Müzik, bireylerin bir topluluğa aidiyetini ve kimliğini ifade etmesinde merkezi bir rol üstlenmektedir. Anonim anlatılar yoluyla kültürel dinamikleri yansıtan müzik, mekânla kimlik arasında bağ kurmakta ve turizm ile yerel kimlik arasındaki ilişkiyi güçlendiren bir sosyal kod olarak işlev görmektedir (Vaz vd., 2017).

Günümüz kültür turistleri destinasyonları farklılaştıran özgün unsurları aramakta; müzik bu bağlamda önemli bir kültürel farklılaşma aracı olarak öne çıkmaktadır. Mekâna uyumlu müzik, turistlerin ruh hâlini ve deneyimini olumlu etkilerken; yerel müziğin turistik deneyim olarak sunulması hem memnuniyeti artırmakta hem de somut olmayan kültürel mirasın korunmasına katkı sağlamaktadır (Krajnovic ve Carlin, 2007; Mın vd., 2019; Miguel-Molina ve Boix-Doménech, 2021).

Krajnovic ve Carlin (2007), turizmin temel ürününün turist deneyimi olduğu yaklaşımından hareketle, turist deneyiminin efsaneler, hikâyeler, hayal gücü, tarih, destinasyonu yansıtan anlatılar ve evrensel kültürel unsurlardan türetildiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda deneyimlerin sunulduğu yaratıcı turizm kapsamında, müziğin de dâhil olduğu somut olmayan kültürel miras unsurlarının önemli bir yer tuttuğu belirtilmektedir (Krajnovic ve Carlin, 2007). Krajnovic ve Carlin'e göre (2007), turistlerin özgünlük arayışı; anlam, duygu ve gündelik yaşamlarında eksik olan unsurların arayışını temsil etmektedir. Turistler aynı zamanda evlerinde inşa ettikleri kültürel sermayeyi de kapsayan farklı gerçeklikler ve koşullar peşindedir. Yerel müzik, bu arayışlara yanıt verebilen ve turistlere özgün deneyimler sunan yaratıcı turizmin temel bileşenlerinden biridir. Yerel müzik deneyimi, turistin hem günlük yaşamında hatırlayabileceği zihinsel bir iz bırakmakta hem de bulunduğu yerin dünyasına dair bakış açısı kazandırarak kimlik inşasına katkı sağlamaktadır (Krajnovic ve Carlin, 2007).

Kültür turizminin geleneksel biçimleri, kırsal alanlarda artan turizm talep ve arzının temel itici güçlerinden biridir (Vaz vd., 2017). Deneyim ekonomisinin etkisiyle kırsal alanlar, turistik deneyimlerin üretildiği ve sunulduğu önemli mekânlar hâline gelmiştir. Bu süreçte kültür, deneyim ekonomisinin temel girdisi olarak öne çıkmakta; pek çok kırsal alan, modern tarımsal üretim yerine tarih ve gelenek temelli tüketim alanları olarak yeniden tanımlanmaktadır. Kültürel unsurların turistleri pasif izleyici konumundan çıkararak deneyimin aktif bir parçası hâline getirmesi, yaratıcı turizmin ayırt edici özelliklerinden biridir (Krajnovic ve Carlin, 2007). Yaratıcı turizm; müzik, drama, görsel sanatlar, gastronomi, spor, dil ve manevi etkinlikler gibi çok çeşitli faaliyetleri kapsayan geniş bir deneyim alanı sunmaktadır (Krajnovic ve Carlin, 2007).

Destinasyon kimliğinin, turistlerin beklenti ve isteklerini karşılayacak biçimde özgün ve yerel niteliklere dayalı olarak inşa edilmesi gerekmektedir (Vaz vd., 2017). Turizm uygulamalarında sanatsal ve kültürel mirası içeren deneyim paketlerine duyulan ihtiyacın arttığı görülmektedir (Krajnovic ve Carlin, 2007: 470). Kneafsey'in yaklaşımına atıfla, turizmin yerel kimliklerin yeniden inşa edildiği bir süreç olduğu ve geleneksel müzik gibi kültürel dinamiklerin bu süreçte temel bir rol oynadığı vurgulanmaktadır (Vaz vd., 2017).

Turistler kırsal alanları görme, tatma, koklama ve işitme duyuları aracılığıyla deneyimlemektedir. Bu nedenle kırsal alanlarda müzik festivallerinin yaygınlaşması, turistlerin işitsel deneyim ihtiyacına verilen bir pazar tepkisi olarak değerlendirilmektedir (Vaz vd., 2017). Bilinçli tüketimin yükselişi, kimlik oluşumunun önemi ve kültürel sermayenin kazanılması, yaratıcılığın geleneksel kültür turizmine alternatif bir araç olarak

kullanılmasına işaret etmektedir. Bu bağlamda geleneksel müzik, çoklu kimliklerin inşa sürecinde anlamlı bir unsur olarak öne çıkmaktadır (Vaz vd., 2017).

Kneafsey'in çalışmasına göre, turistlerin varlığı müzisyenler için motive edici olmakta ve turistler alternatif bir izleyici kitlesi oluşturmaktadır (Kneafsey, 2002). Turist–yerel müzik etkileşimi her zaman ideal olmasa da bu etkileşim yerel müziğin görünürlüğünün sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Geleneksel müzik, bilinçli kırsal turistler için hem kültürel mirasın alternatif bir yorumu hem de yaratıcı bir deneyim sunmaktadır. Müzikal temalar etrafında geliştirilen turistik deneyimler, güzergâhlar aracılığıyla talep ve harcamaların yayılmasına olanak tanıyarak bölgesel kalkınmaya katkı sağlamaktadır (Vaz vd., 2017).

Müzik geleneği, insanlığın somut olmayan kültürel mirasının en önemli bileşenlerinden biridir (Krajnovic ve Carlin, 2007). Müzik yalnızca sanatsal bir ifade değil; toplumların kimliğini, kolektif hafızasını ve yaşam biçimini yansıtan çok katmanlı bir kültürel alan olarak değerlendirilmektedir. Yerel müzik gelenekleri, manevi ve estetik değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli bir işleve sahiptir (Krajnovic ve Carlin, 2007).

Yerel müzik ve turizm ilişkisi bağlamında yaratıcılık ve coşkunun desteklenmesi, yerel halk ve turistlere yönelik eğitimlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Müzik kültürünün turistik ürün olarak sunulması; kültürel mirasın tanıtımı, kimlik bilincinin gelişmesi, destinasyon imajının güçlenmesi ve turist profilinin çeşitlenmesi gibi birçok avantaj sağlamaktadır. Günümüzde turistler, yerel unsurlarla zenginleştirilen destinasyonlara yönelmekte; bu bağlamda yerel müzik, turistik deneyimin ve kaynak zenginliğinin temel unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır (Krajnovic ve Carlin, 2007).

Dengbejlilik Kültürü

Somut olmayan kültürel miras; toplulukların kuşaktan kuşağa aktardıkları uygulamalar, anlatımlar, ifadeler, bilgiler ve becerileri kapsamaktadır. Dengbejlilik, bu bağlamda Kürt toplumunun sözlü kültür geleneğinin merkezinde yer almakta; tarihsel olayları, toplumsal değerleri ve duygusal deneyimleri müzik ve söz aracılığıyla aktarmaktadır. Dengbejlilik, yüzyıllar boyunca farklı tarihsel ve toplumsal koşullardan beslenerek gelişmiş, Kürt toplumuna özgü güçlü bir sözlü kültür mirasıdır. Dil, göçer yaşam, feodal yapı ve eğitim olanaklarının sınırlılığı gibi etkenler bu geleneğin oluşumunu desteklemiş; yazılı kültürle ilişkinin tarihsel ve siyasal nedenlerle kısıtlı olması ise dengbejliliğin kolektif hafızanın aktarımında merkezi bir rol üstlenmesine yol açmıştır (Alay, 2018; Uzun, 2021; Çelik, 2014). Dengbejlilik, çok katmanlı bir yapıya sahip olup bireysel ve toplumsal hafızada yer eden acı, sevinç, özlem, kahramanlık, savaş, sürgün ve yalnızlık gibi insani duygulanımları ses aracılığıyla günümüze aktaran önemli bir sözlü kültür geleneğidir. Dengbejler, geçmişte yalnızca anlatan değil, sesiyle yeniden üreten ve tarihsel belleği yaşatan anlatıcılar ve yorumlayıcılar olarak kültürel hafızanın temel taşıyıcılarıdır (Çelik, 2014; Cebe, 2012; Darati, 2023).

“Ses” (deng) ve “söyleyen” (bej) sözcüklerinden türeyen dengbejlilik, sözlü aktarımı esas alan bir sanat biçimidir. Dengbejler; müzik ve ezgi eşliğinde kılam (manzum hikâye), stran (şarkı) ve lawje (mistik söylemler) aracılığıyla anlatımda bulunurlar. Dengbej, yalnızca icracı değil, sesi ve sözü üreten, biçimlendiren ve ona hayat veren bir sanatçıdır. Dengbejlilik, söylemenin bir ihtiyaç ve kaçınılmazlık hâline geldiği derin bir kültürel bağlılık biçimi olarak tanımlanmaktadır (Cebe, 2012; Cebe, 2020; Yılmaz, 2018). Dengbejlerin icra ettiği kılamlar, toplumun gündelik yaşamının hemen her alanında işlevsel olmuş; sevinç, keder, aşk, dostluk ve toplumsal ritüellerin ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. Ninnilerden düğünlere, savaş hazırlıklarından cenazelere, göç ve gurbet deneyimlerinden tarımsal faaliyetlere kadar pek çok bağlamda kılamlar bireylerin duygularına eşlik eden birer sözlü anlatı aracı olmuştur (Karacan ve Nayman, 2014).

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da dengbejlilik geleneğinin yakın dönem temsilcileri arasında Mihemed Arif Cizrawi, Şex Sile, Gula File, Evdale Zeynike, Reşo, Karapete Xaço, Şakiro ve Huseyno gibi önemli isimler yer almaktadır. Dengbejlilik geleneği, Güneydoğu Anadolu (welatê jêrin) ve Doğu Anadolu (Serhat) bölgelerinde farklı kültürel ve müzikal özellikler göstermektedir. Güneydoğu Anadolu, Arap kültürünün etkisi altında şekillenirken; Serhat bölgesinde özgün ses tınıları ve süsleme teknikleriyle öne çıkan bir dengbejlilik formu gelişmiştir (Avcı, 2014; Çiftçi ve Öztürk, 2020; Cebe, 2012; Reigle, 2016). Kuzey Kürt coğrafyasında (Bakur-Serhat) “dengbej” olarak adlandırılan bu gelenek, Güney Kürt coğrafyasında “şair” veya “goranîbêj” olarak bilinmektedir. Türkçe kaynaklarda ise dengbejler zaman zaman hozan ya da âşık kavramlarıyla tanımlanmıştır. Uzun (2021), Kürt yazılı edebiyatının gelişiminde sözlü geleneğin belirleyici rolüne dikkat çekmiş; sözlü edebiyatın Türkiye-Suriye, Irak-İran ve Sovyetler Birliği olmak üzere üç ana coğrafyada, Kürtçenin kuzey ve güney lehçeleri etrafında şekillendiğini belirtmiştir (Çiftçi, 2015; Alay, 2018; Uzun, 2021).

Dengbejler, yalnızca icracı değil, aynı zamanda anlatıcı, yorumlayıcı ve kültür taşıyıcısıdır. Kılam, stran ve lawje gibi formlar aracılığıyla aktarılan anlatılar, toplumun sosyal ve tarihsel kodlarını günümüze taşımaktadır.

Yazılı kültürün sınırlı olduğu dönemlerde dengbejlilik, kolektif hafızanın korunmasında ve aktarılmasında kritik bir rol üstlenmiştir.

Dengbejlilik Kültürünün Turizmdeki Yeri

Kültür turizmi, turizmin en hızlı gelişen alanlarından biri olup, yerel müzik bu alanın önemli bir bileşeni olarak somut olmayan kültürel miras kapsamında değerlendirilmektedir. Müzikle ilgili müzeler ve arşivler, bu mirasın korunmasına katkı sağlamaktadır. Dengbejliliğin yazılması, anlatılması ve turistik ürün olarak sunulması, bu geleneğin sürdürülebilirliğini desteklemekte ve kültürel devamlılığa katkı sunmaktadır (Miguel-Molina ve Boix-Doménech, 2021; Uzun, 2021). Kırsal turizm, bölgelerin beşeri, doğal ve özgün kaynaklarına dayalı olarak gelişen ve kırsal kalkınmayı destekleyen bir şemsiye kavramdır. Kırsal turizm; göçü azaltma, işsizlikle mücadele etme ve kültürel mirasa sahip çıkma gibi işlevler üstlenmektedir. Geleneksel müzik, kırsal turizmin tüm türlerinde kullanılabilirlik özgül bir kaynak olup, destinasyon kimliği ve tanınırlığını güçlendiren önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca etnik müzik, destinasyonun mirasına ilişkin kolektif hatıraların canlı tutulmasında hatırlatıcı bir rol üstlenmektedir (Rudan ve Stiponavic, 2021).

Müzik geleneği, insanlığın somut olmayan kültürel mirasının en önemli unsurlarından biridir. UNESCO'nun Dünya Geleneksel Müziği Koleksiyonu, geleneksel müziklerin korunması ve yeniden canlandırılmasını amaçlayan önemli bir girişimdir. Günümüzde müzik, destinasyon tanıtımı ve kültürel endüstri bağlamında etnik turizmi geliştiren bir araç olarak değerlendirilmektedir. Etnik müzik, ulusal ve kültürel kimliği yansıtan, uluslararası kültürel etkileşimi güçlendiren somut olmayan bir miras ögesidir (Krajnovic ve Carlin, 2007; Song ve Yuan, 2020).

Sosyal sermaye, sürdürülebilir turizmin temel bileşenlerinden biri olup, dengbejlilik bu bağlamda bölge turizmi açısından önemli bir kültürel sermaye niteliğindedir. Dengbejler, Kürt sözlü edebiyatının arşivini oluşturan, tarihsel ve toplumsal olayları destansı anlatımlarla aktaran geleneksel müzisyenlerdir. Maddi beklenti olmaksızın bu geleneği sürdüren dengbejler, sözlü kültürün korunmasında önemli bir rol üstlenmektedir (Moscardo vd., 2009; Çapık, 2019; Barlık, 2020; Kneafsey, 2002).

Dengbejlilik, bölgenin önemli bir kültürel değeri olup turizm yoluyla tanınmakta ve deneyimlenmektedir. Botan ve Mezopotamya bölgelerinde dengbejlilik turizme entegre edilmişken, Serhat bölgesinde bu entegrasyon henüz sınırlıdır. Müzik, hizmet ortamının önemli bir somut olmayan bileşeni olarak turistlerin bilişsel, duygusal ve davranışsal tepkilerini etkilemektedir. Hizmet ortamında yerel müzik yerine uyumsuz müziklerin kullanılması, turistlerin kültürel deneyimini olumsuz etkilemektedir (Trompeta vd., 2022; Bitner, 1992).

Dengbejlilik, sözlü kültürün güçlü bir taşıyıcısı olarak, ziyaretçilere yalnızca bir müzik deneyimi değil, aynı zamanda otantik bir kültürel anlatı sunar. Bu yönüyle turistik deneyimi yüzeysel tüketimden çıkararak, anlam ve bağlam içeren derin bir etkileşime dönüştürür. Turizm literatüründe deneyimsel tüketim perspektifinden bakıldığında, dengbejlilik performansları ziyaretçilerin duygusal ve bilişsel katılımını artırarak destinasyonla kurdukları bağı güçlendirir. Özellikle yerel kimlik ve hafıza unsurlarını barındırması, destinasyonun farklılaşmasına katkı sağlayan önemli bir somut olmayan kültürel miras ögesi olarak öne çıkmaktadır.

Yöntem

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, somut olmayan kültürel miras varlıklarından dengbejliliğin turizm açısından değerlendirilebilmesi için turistlerin dengbejlilik deneyimlerini ölçen bir ölçek çalışması geliştirmektir. Söz konusu ölçekle somut olmayan kültürel miras varlıklarından dengbejliliğin turistik ürün olarak kullanılabilirliğinin, sürdürülebilirliğinin gerekliliğinin savunulduğu ve özellikle alandaki boşluktan doğan gereklilikle turizm literatürüne katkı sunacağı öngörülmektedir.

Evren ve Örneklem

Ölçek geliştirme çalışması; Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki dengbej evlerini ziyaret eden turistlere yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Literatürde örneklem büyüklüğünün belirlenmesi konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Önceleri, örneklem sayısının, çalışmada yer alan değişkenlerin en az beş katı olması gerektiği önerilmiştir (Tavşancıl, 2002). Comrey ve Lee'ye (1992) göre, örneklem büyüklüğü; 50 gibi küçük bir sayı oldukça yetersiz, 100 ise yetersiz kabul edilirken; 200 uygun, 300 iyi, 500 çok iyi ve 1000 ise mükemmel bir örneklem büyüklüğü olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla araştırmaya dahil edilecek turist sayısına karar vermek için Comrey ve Lee (1992) tarafından önerilen kıstaslar dikkate alınmıştır. Bu çerçevede; pilot çalışma için 354 turiste ve asıl çalışma için 467 turiste farklı zamanlarda anket

uygulanmıştır. Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde bulunan dengbej evlerini ziyaret eden turistlerin tanımlayıcı bilgilerine göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışmaya Katılan Turistlerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Demografik Özellikler	Değişken	Pilot Çalışma		Asıl Çalışma	
		n	%	n	%
Cinsiyet	Kadın	123	34,7	156	33,4
	Erkek	231	65,3	311	66,6
Yaş	30 Yaş ≤	36	10,2	90	19,3
	31-35 Yaş	63	17,8	84	18,0
	36-40 Yaş	204	57,6	218	46,7
	41 Yaş ≥	51	14,4	75	16,1
Eğitim Durumu	Lise ve Altı	54	15,3	59	12,6
	Üniversite	220	62,1	274	58,7
	Lisansüstü	80	22,6	134	28,7
Meslek	Memur	73	20,6	117	25,1
	Serbest Meslek	32	9,0	36	7,7
	İşveren/Esnaf	116	32,8	125	26,8
	Eğitimci	34	9,6	56	12,0
	Profesyonel Meslek	73	20,6	101	21,6
	Diğer	26	7,3	32	6,9
Seyahat Sıklığı	Nadiren	52	14,7	78	16,7
	Bazen	125	35,3	148	31,7
	Çoğunlukla	123	34,7	127	27,2
	Sürekli	54	15,3	114	24,4
Güneydoğu ve Doğu Anadolu’yu Yılda Ziyaret Etme Sıklığı	1 Kez	143	40,4	256	54,8
	2 Kez	53	15,0	53	11,3
	3 Kez	72	20,3	72	15,4
	4 Kez ≥	86	24,3	86	18,4
Dengbej Evlerini Ziyaret Etme Sıklığı	Nadiren	93	26,3	134	28,7
	Bazen	156	44,1	220	47,1
	Her Zaman	105	29,7	113	24,2
Genel Toplam		354	100	467	100

Pilot çalışmaya toplam 354 turist katılmıştır. Turistlerin %34,7’si kadın ve %65,3’ü erkektir. Turistlerin %10,2’si 30 yaş ve altında, %17,8’i 31-35 yaşlarında, %57,6’sı 36-40 yaşlarında, %14,4’ü 41 yaş ve üzerindedir. Eğitim durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında; büyük bir çoğunluğunun üniversite mezunu olduğu görülmektedir (%62,1). Turistlerin %20,6’sı memur, %9’u serbest meslek, %32,8’i işveren/esnaf, %9,6’sı eğitimci, %20,6’sı doktor, mühendis, avukat vb. profesyonel meslekler mensubu, %7,3’ü ev hanımı, öğrenci, emekli vb. olmak üzere diğer kişilerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan turistlerin %14,7’si nadiren, %35,3’ü bazen, %34,7’si çoğunlukla ve %15,3’ü daima turistik seyahate çıktığını belirtmiştir. Bunlardan %40,4’ü yılda 1 kez Güneydoğu ve Doğu Anadolu’yu ziyaret ederken, %15’i yılda 2 kez, %20,3’ü yılda 3 kez, %24,3’ü de yılda 4 ve daha fazla kez ziyaret ettiğini ifade etmiştir. Bunlardan %26,3’ü nadiren, %44,1’i bazen ve %29,7’si her zaman bölgedeki dengbej evlerini ziyaret ettiğini ifade etmiştir.

Asıl çalışmaya katılan 467 turistin %33,4’ü kadın ve %66,6’sı erkektir. Turistlerin %19,3’ü 30 yaş ve altında, %18’i 31-35 yaşlarında, %46,7’si 36-40 yaşlarında, %16,1’i 41 yaş ve üzerindedir. Eğitim durumlarına göre dağılımlarına bakıldığında; büyük bir çoğunluğunun üniversite (%58,7) ve lisansüstü (%28,7) mezunu olduğu görülmektedir. Turistlerin %25,1’i memur, %7,7’si serbest meslek, %26,8’i işveren/esnaf, %12’si eğitimci, %21,6’sı doktor, mühendis, avukat vb. profesyonel meslekler mensubu, %6,9’u ev hanımı, öğrenci, emekli vb. olmak üzere diğer kişilerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan turistlerin %16,7’si nadiren, %31,7’si bazen, %27,2’si çoğunlukla ve %24,4’ü daima turistik seyahate çıktığını belirtmiştir. Bunlardan %54,8’i yılda 1 kez Güneydoğu ve Doğu Anadolu’yu ziyaret ederken, %11,3’ü yılda 2 kez, %15,4’ü yılda 3 kez, %18,4’ü ise yılda 4 ve daha fazla kez ziyaret etmektedir. Ayrıca turistlerin %28,7’sinin nadiren, %47,1’inin bazen ve %24,2’sinin her zaman bölgedeki dengbej evlerini ziyaret ettiği görülmektedir.

Veri Toplama Aracı ve Analizi

Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerini ziyaret eden turistlere yönelik olarak gerçekleştirilen bu çalışmada yüz yüze ve çevrimiçi anket teknikleri birlikte kullanılmıştır. Çevrimiçi anketler turist rehberleri

aracılığıyla doldurtulmuştur. Turistlere uygulanan anket formunda; 7 adet demografik özelliklerle ilgili sorular yer almıştır. Turistlerin dengbejlilik deneyimini ortaya koymak için araştırmacı tarafından geliştirilen “Dengbejlilik Deneyimi” isimli bir ölçek yer almıştır. Dengbejlilik Deneyimi Ölçeği için 55 maddelik soru havuzu oluşturulmuştur. Soru havuzu kapsam geçerliliği için 20 kişiden oluşan uzman bir ekibin değerlendirmesine tabi tutulmuştur. Lawshe (1975) kapsam geçerliliğinin sağlanması için altı aşamalı bir süreçten bahsetmektedir. Bunlar sırasıyla; uzman grubunun belirlenmesi, uzman görüş formunun oluşturulması, uzman görüşlerinin alınması, maddelere ilişkin kapsam geçerlik oranlarının (KGO) hesaplanması, ölçeğe ilişkin kapsam geçerlik indeksinin (KGI) hesaplanması ve KGO ve KGI’ye göre ölçeğin nihai formunun oluşturulması şeklindedir. Kapsam geçerliliği için en az 5 en fazla 40 uzmandan görüş alınması; uzman görüş formunda ise her bir maddeye yönelik “gerekli, gerekli ancak yeterli değil ve gerekli değil” şeklindeki üçlü derecelendirme kullanılması önerilmektedir. Yapılan kapsam geçerliliği sonucunda; Dengbejlilik Deneyimi Ölçeğindeki 3 madde havuzdan çıkarılmıştır. Son durumda Dengbejlilik Deneyimi Ölçeğinde 52 madde kalmıştır. Anket formuna son şekli verildikten sonra uygulama aşamasına geçilmiştir. Turistlerden toplanan veriler SPSS 22 ve AMOS 22 istatistik araçları ile analiz edilmiştir.

Araştırmanın Bulguları

Çalışmanın bu kısmında; Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerindeki dengbejlilik evlerini ziyaret eden turistlerden toplanan veriler yorumlanmıştır.

Pilot Çalışmaya Yönelik Bulgular

Geliştirilen Dengbejlilik Deneyimi Ölçeği’nin yapısal yönden geçerli olup olmadığını belirlemek için AFA uygulanmıştır. Çalışmada AFA için, faktör çıkartma yöntemi (Extraction Method) olarak “maksimum olasılık” yöntemi (Maximum Likelihood – ML) belirlenmiştir. ML, normal dağılıma sahip veriler için en iyi uyumu veren faktörleştirme tekniklerinden birisidir (Şencan, 2005). Bu teknik, veri setindeki korelasyon matrisini en yüksek hesaplanan yük değerleri olasılığında çıkartarak (Tabachnick ve Fidell, 2013), en uygun faktör çözümlenmelerinin yapılabilmesi için veri seti ile göstergeler arasındaki ilişkilerin yeniden düzenlenebilmesine olanak sağlar (Brown, 2015). Bununla birlikte maddeleri faktörlere atamak için rotasyona başvurulmuştur. Faktör analizinde rotasyon açıklanan varyansı bozmadan en uygun faktör yapısını bulabilmek için hangi maddelerin hangi faktörlere yüklenmesi gerektiğine karar vermeyi kolaylaştıran bir yöntemdir (Büyüköztürk, 2017). Sosyal bilimler araştırmalarında faktörlerin yaklaşık anlamlar taşımasından ve faktör yapılarının kısmen ilişkili olmasından dolayı da rotasyon yöntemi (Rotation Method) olarak döndürme yöntemlerinden “Direct Oblimin” yöntemi belirlenmiştir. Ayrıca bir faktör altında yer alacak maddelerin sayısına karar verilirken ilgili maddenin faktör ile ilişkisini bir başka ifade ile bir faktör altında toplanan maddelerin o faktörü ya da yapıyı ne kadar ölçtüğünü gösteren madde yük değerine bakılmıştır (Erkuş, 2012). Madde yük değeri ile ilgili olarak Field (2013) 0,60> değerinin yüksek; 0,30 ile 0,59 arasının ise orta düzeyde büyüklükler olarak kabul edildiğini bildirmektedir. Bu çalışmada daha az sayıda madde ile daha geçerli bir ölçme aracı oluşturmak amacıyla madde yük değeri en düşük değeri 0,35 olarak belirlenmiştir. Çalışmada faktör sayısını belirleme stratejisi olarak da özdeğere göre faktör sayısı belirleme yöntemi seçilmiştir (Büyüköztürk, 2017).

Pilot çalışmaya toplam 354 turist katılmıştır. Bu kişilerden toplanan veriler doğrultusunda Dengbejlilik Deneyimi Ölçeği’nin geçerlilik ve güvenilirliği test edilmiştir. Dengbejlilik Deneyimi Ölçeği için yapılan AFA sonuçlarını Tablo 2’de görmek mümkündür.

Tablo 2. Dengbejlilik Deneyimi Ölçeğine İlişkin AFA Sonuçları

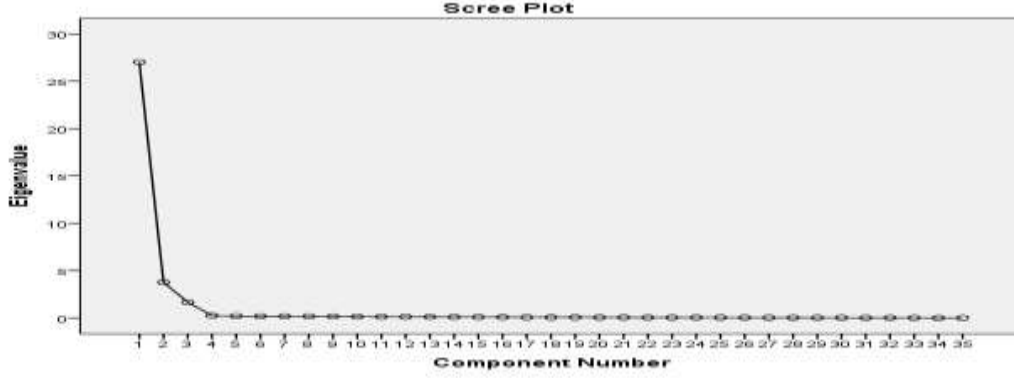
Boyutlar	İfadeler	Ortak Varyans	Faktör Yüğü	Özdeğer	Varyans Oranı
Yerel Müzik Deneyimi	T11	0,977	0,993	27,034	77,241
	T18	0,937	0,992		
	T21	0,950	0,991		
	T20	0,986	0,990		
	T16	0,981	0,986		
	T33	0,924	0,979		
	T35	0,960	0,976		
	T12	0,958	0,975		
	T40	0,943	0,975		
	T46	0,945	0,968		
	T45	0,926	0,966		
T41	0,914	0,961			

	T15	0,938	0,950		
	T47	0,948	0,943		
	T19	0,898	0,875		
	T48	0,900	0,661		
Rehberin Dengbejlik Deneyimindeki Rolü	T7	0,993	0,993	3,756	10,732
	T9	0,987	0,991		
	T5	0,988	0,989		
	T6	0,980	0,988		
	T8	0,963	0,985		
SOKÜM Deneyimi	T52	0,940	0,979	1,662	4,747
	T27	0,902	0,977		
	T51	0,786	0,970		
	T31	0,956	0,969		
	T2	0,826	0,964		
	T25	0,915	0,959		
	T44	0,949	0,958		
	T4	0,926	0,942		
	T29	0,913	0,931		
	T26	0,905	0,928		
	T10	0,851	0,897		
	T3	0,865	0,812		
	T30	0,836	0,804		
	T50	0,887	0,752		
	Toplam Varyans Oranı				
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)				0,976	
Bartlett Küresellik Testi			X²=30539,243	0,000	

Turistlerin dengbejlik deneyimini ölçen ölçüm aracı 52 ifadeden oluşmaktadır. Yapılan AFA sonucunda; toplam 17 madde (T1, T13, T14, T17, T22, T23, T24, T28, T32, T34, T36, T37, T38, T39, T42, T43 ve T49) çapraz yüklenme ve anlamsız yüklenme gibi nedenlerden dolayı ölçekten çıkarılmıştır. Geriye kalan 35 ifade üzerinden tekrar AFA uygulanmıştır. Yapılan ikinci analizde toplanan verilerin belli bir yapıyı gösterdiği (KMO=0,976 ve Bartlett $\chi^2=30539,243$; $p=0,000$) belirlenmiştir. Ölçek öz değeri 1'den büyük 3 boyutlu bir yapı göstermektedir. “**Yerel Müzik Deneyimi**” olarak isimlendirilen birinci faktörün varyans açıklama oranı %77,241; “**Rehberin Dengbejlik Deneyimindeki Rolü**” olarak isimlendirilen ikinci faktör %10,732; “**SOKÜM Deneyimi**” olarak isimlendirilen üçüncü faktör %4,747 olarak tespit edilmiştir. Üç faktörün birlikte toplam varyansın %92,721'ini açıkladığı belirlenmiştir. Ölçeğin toplam varyans açıklama oranının $\geq 0,55$ olmasından dolayı verilerin araştırma problemini yeterince ölçebildiği tespit edilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Çalışmada ortak faktör yük değerinin $>0,20$ (Tabachnick ve Fidell, 2013); faktör yük değerinin $>0,35$ (Büyüköztürk, 2002) ve iki faktör yük değeri arasındaki farkın en az $>0,10$ (Büyüköztürk vd., 2010) olmasına dikkat edilmiştir. Bu çerçevede ortak faktör yük değerlerinin 0,826-0,986 arasında; faktör yük değerlerinin de 0,35'ten büyük ve 0,661-0,993 arasında değiştiği tespit edilmiştir.

Faktör yapısı değerlendirilirken dikkate alından diğer bir nokta ölçeğin Scree Plot (Çizgi Yamaç) grafiğidir. “Dengbejlik Deneyimi” ölçeğine ilişkin Scree Plot grafiği Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Dengbejlik Deneyimi Ölçeğine İlişkin Scree Plot Grafiği

Şekil 1’de görüldüğü üzere; dengbejlik deneyimi ölçeğinin Scree plot test grafiğindeki özdeğeri üçüncü boyuttan sonra 1’in altına düşmektedir.

AFA’dan sonra ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam korelasyonu hesaplanmıştır. Ölçme aracındaki maddeler için madde-toplam korelasyonlarının 0.30 ve üstünde olmasının yeterli olacağı ve bu değerlere sahip maddelerin iyi maddeler olduğu ifade edilmektedir (Tavşancıl, 2002). Tablo 3’te Dengbejlik Deneyimi Ölçeği’nin güvenilirlik sonuçları verilmiştir.

Tablo 3. Dengbejlik Deneyimi Ölçeğine İlişkin Madde-Madde Toplam Korelasyonu Sonuçları

No	İfadeler	Madde Silinirse Ölçek Varyansı	Maddelerin Toplam Düzeltilmiş Korelasyonu	Madde Silinirse Güvenirlik Katsayısı
T11	Dengbej dinlemek bende duygu yarattı.	1614,64	0,947	0,991
T12	Dengbej kültürünü tanımak bölge hakkında fikir sahibi olmamı sağladı.	1615,00	0,938	0,991
T15	Dengbej evine gelerek yeni bir kültürel unsur tanıdığım için mutluyum.	1615,72	0,930	0,991
T16	Debgej evinde unutulmaz bir deneyim yaşadım.	1614,72	0,951	0,991
T18	Dengbejlik kültürünü deneyimlemem bu gezideki deneyimlerime katkı sağladı.	1616,80	0,923	0,991
T19	Dengbejlik kültürünü deneyimlemem, bu geleneğin devam etmesi gerektiğini düşündürdü.	1618,32	0,914	0,991
T20	Dengbejlik kültürünü deneyimledikten sonra bölgenin kültürel yapısını daha iyi anladım.	1613,21	0,953	0,991
T21	Dengbejlik kültürünü deneyimlemekle kişisel bir keşif elde ettim.	1615,23	0,932	0,991
T33	Dengbejliği tekrar deneyimlemek isterim.	1616,51	0,918	0,991
T35	Gezdiğim başka yerlerde dengbejlik kültürü olursa deneyimlemek için gayret ederim.	1613,85	0,941	0,991
T40	Dengbejlik kültürünü deneyimlemek benim için özel bir deneyim oldu.	1614,14	0,929	0,991
T41	Dengbejlik kültürü buradaki deneyimlerim arasında en ilgi çekici olanıydı.	1617,09	0,914	0,991
T45	Dengbejlik kültürünü deneyimlemek bende, yerel halka ilişkin olumlu bir izlenim oluşturdu.	1614,87	0,922	0,991
T46	Dengbejlik sayesinde yerel kültürü yakından deneyimlemiş oldum.	1614,83	0,933	0,991
T47	Dengbejlik kültürünü deneyimlediğim için kendimle ilgili yeni bir şeyler öğrendim.	1614,84	0,937	0,991
T48	Dengbejlik kültürü farklı bir deneyimdi.	1614,00	0,940	0,991

Yerel Müzik Deneyimi Gözlemi

No	İfadeler	Madde Silinirse Ölçek Varyansı	Maddelerin Toplam Düzeltilmiş Korelasyonu	Madde Silinirse Güvenirlik Katsayısı	
Rehberin Dengbejlik Deneyimindeki Rolü	T5	Rehberimiz dengbejlik kültürünü deneyimlememizi sağladı.	1677,26	0,528	0,992
	T6	Rehberimiz dengbej kültürünü tanımamızı sağladı.	1677,42	0,520	0,992
	T7	Rehberimiz dengbej kültürünü anlamamızı sağladı.	1677,53	0,528	0,992
	T8	Dengbej kültürünün yerelde ne kadar önemli olduğunu anladım.	1678,69	0,495	0,992
	T9	Dengbej kültürünü pekiştirmemde rehberimizin etkisi olmuştur.	1677,52	0,524	0,992
SOKÜM Deneyimi	T2	Bölgenin önemli kültürel varlıklarından biri dengbejliktir.	1612,91	0,854	0,991
	T3	Dengbejlik toplumsal olayları anlatır.	1609,54	0,903	0,991
	T4	Dengbejlik kültürünü anlamak toplumu anlamaktır.	1608,85	0,921	0,991
	T10	Dengbej kültürünün korunması gerektiğine inanmaktayım.	1611,85	0,878	0,991
	T25	Yerel müziğin toplumun hafızasını yansıttığını düşünürüm.	1609,34	0,912	0,991
	T26	Yerel müzik destinasyon tarihi ve kültüründe önemlidir.	1608,82	0,909	0,991
	T27	Yerel müzik destinasyonun tanıtılmasına yardımcı olur.	1611,80	0,901	0,991
	T29	Dengbejliğin bir tür yerel müzik olduğunu bilirim.	1609,34	0,915	0,991
	T30	Dengbej sesini duyduğumda hangi kültüre ait olduğunu bilirim.	1611,09	0,885	0,991
	T31	Gezdiğim yerlerde dengbej sesini duyduğumda, yerel müzik olduğunu anlarım.	1607,76	0,936	0,991
	T44	Dengbejlik kültürü ile yerel kültürü daha iyi tanıdım.	1607,56	0,932	0,991
	T50	Dengbejlik kültürünü önemli turistik bir değer olarak görüyorum.	1604,27	0,923	0,991
	T51	Dengbejlik kültürünün devam etmesi gerektiğini düşünüyorum.	1617,14	0,825	0,991
	T52	Turistlerin dengbejlik kültürünü deneyimlemesi bu kültürün devam etmesine katkı sağlar.	1608,18	0,923	0,991

Dengbejlik Deneyimi ölçüm aracının düzeltilmiş madde-toplam korelasyon değerlerine bakıldığında; en düşük $r=0,495$ ile ifade 8 ve en yüksek değer $r=0,953$ ile ifade 20 olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ölçekte yer alan 35 maddenin tümünün kabul edilen korelasyona sahip olduğu ve bu ölçekle ölçülmesi beklenen yapının olumlu olduğuna karar verilmiştir (Tavşancıl, 2002).

Madde-madde toplam korelasyonundan sonra ölçeklerin iç tutarlılığını ölçmenin diğer bir yolu madde ortalamalarının ayırt edicilik özelliğine sahip olup olmamalarının belirlenmesidir. Dengbejlik deneyimi ölçeğinin madde ayırt edicilik özelliğini test etmek için %27'lik alt ve üst grupların ortalamaları karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Dengbejlik Deneyimi Ölçeğinin Alt %27 ve Üst %27 Grupların Ortalamaları Arasındaki Farka İlişkin Bulgular

Ölçek	Değişkenler	N	$\bar{X}$	SS	t	p
Genel Deneyim	Üst %27	96	4,391	0,131	54,459	0,000*
	Alt %27	96	1,909	0,426		
Yerel Müzik Deneyimi	Üst %27	96	3,996	0,031	728,158	0,000*
	Alt %27	96	1,002	0,025		
Rehberin Dengbejlik Deneyimindeki Rolü	Üst %27	96	4,277	0,447	10,373	0,000*
	Alt %27	96	2,947	1,173		
SOKÜM Deneyimi	Üst %27	96	4,901	0,202	37,885	0,000*

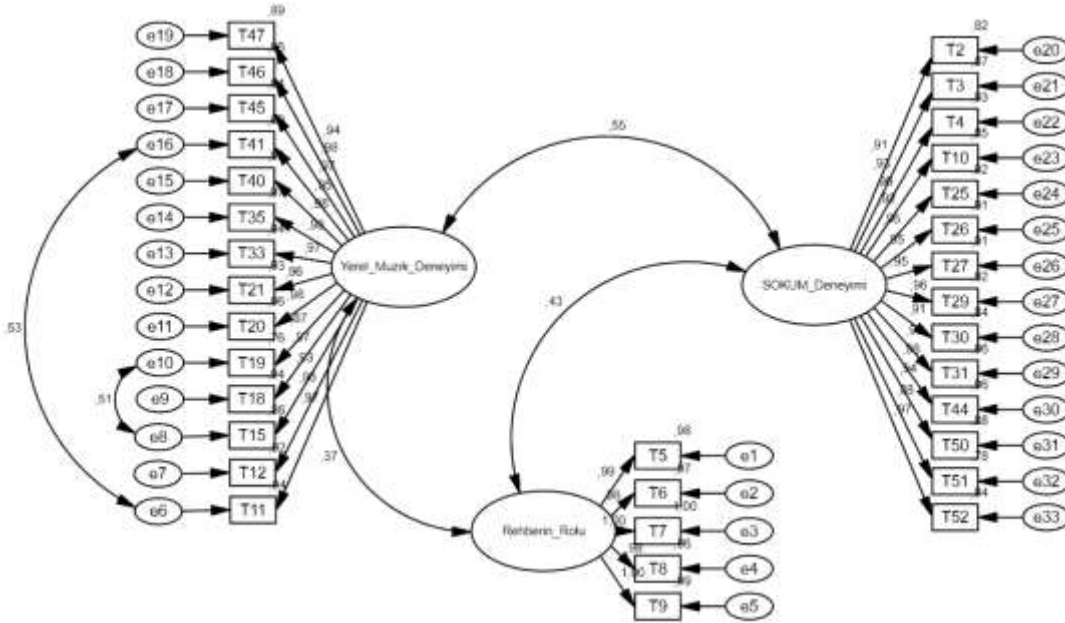
*p<0,05

Tablo 4’te görüldüğü üzere; dengbejlilik deneyimi ölçeğinin geneli ve alt boyutlarına ilişkin %27’lik alt ve üst grup ortalamaları arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Buna göre ölçeği oluşturan maddelerin ayırt edicilik özelliğine sahip söylenebilir.

Asıl Çalışmaya Yönelik Bulgular

Asıl çalışmaya katılan toplam 467 turistten toplanan veriler üzerinden Dengbejlilik Deneyimi Ölçeği’ne DFA uygulanmıştır. DFA kapsamında ölçüm modelinin geçerli olabilmesi için χ^2/sd değeri 5’ten küçük, GFI ve AGFI değeri 0,850’den büyük, NFI, TLI ve CFI değeri 0,900’dan büyük ve RMSEA değeri 0,080’den küçük olmasına dikkat edilmiştir (Hu ve Bentler, 1999; Byrne, 2010; Kline, 2016). Dengbejlilik Deneyimi Ölçeği için yapılan DFA modeli görseli Şekil 2’deki şekildedir.

Şekil 2. Dengbejlilik Deneyimi Ölçeğine İlişkin DFA Görseli

DFA için yapılan ilk ölçümde Dengbejlilik Deneyimi ölçeğindeki “T16 ve T48” ifadeleri modelden çıkarılmıştır. Bununla birlikte T11 ile T41 ve T15 ile T19 ifadelerinin hata terimleri arasında kovaryans çizilmiştir. Tekrarlanan analiz sonucunda modelin $\chi^2/sd=2,429$; GFI=0,872; AGFI=0,853; NFI=0,967; TLI=0,979; CFI=0,981 ve RMSEA=0,055 uyum kriterlerinin sağlandığı tespit edilmiştir.

Uyum kriterlerinden sonra DFA’da ifadelerin anlamlılığı t-değeri ile incelenmiştir. Literatürde; bir ifadeye ilişkin t-değeri eğer $\pm 1,96$ ’nın üstünde ise 0,05 düzeyinde, $\pm 2,58$ ’in üzerinde ise 0,01 düzeyinde faktör yükü anlamlı olduğu ifade edilmektedir (Anderson ve Gerbing, 1988). Ayrıca, ölçeğe ilişkin geçerliliğin sağlanabilmesi için ifadelerle ilişkin faktör yüklerinin en az 0,35 olmakla birlikte 0,50 veya daha büyük olmasının daha iyi olacağı beklenmektedir (Hair vd., 2014). Dengbejlilik Deneyimi Ölçeği için elde edilen DFA bulguları Tablo 5’teki gibidir.

Tablo 5. Dengbejlilik Deneyimi Ölçeğine İlişkin DFA Sonuçları

İfadeler	Standart Olmayan Faktör Yükü	Standardize Faktör Yükü	Standart Hata	t-değeri (CR)
SOKÜM Deneyimi				
T52	1,000	0,971**	-	-
T44	1,003	0,977**	0,015	65,272
T31	1,005	0,982**	0,015	68,247
T26	0,988	0,954**	0,018	53,587
T27	0,973	0,954**	0,018	53,759
T29	0,985	0,959**	0,018	55,636
T30	0,950	0,914**	0,022	42,345
T51	0,919	0,881**	0,025	36,359

İfadeler	Standart Olmayan Faktör Yüğü	Standardize Faktör Yüğü	Standart Hata	t-değeri (CR)
SOKÜM Deneyimi				
T50	0,996	0,939**	0,021	48,545
T2	0,954	0,905**	0,024	40,556
T3	0,963	0,931**	0,021	46,393
T4	0,989	0,964**	0,017	58,148
T10	0,957	0,921**	0,022	43,960
T25	0,988	0,958**	0,018	55,401
Yerel Müzik Deneyimi				
T40	1,000	0,977**	-	-
T47	0,967	0,943**	0,019	52,003
T46	0,986	0,979**	0,014	71,218
T45	0,987	0,970**	0,015	65,074
T41	0,968	0,949**	0,018	54,340
T11	0,982	0,968**	0,015	63,597
T12	0,979	0,958**	0,017	58,309
T15	0,955	0,925**	0,021	46,307
T18	0,968	0,971**	0,015	65,235
T19	0,898	0,874**	0,025	36,024
T20	0,996	0,979**	0,014	71,103
T21	0,974	0,965**	0,016	61,710
T33	0,974	0,968**	0,015	63,854
T35	0,993	0,984**	0,013	76,129
Rehberin Dengbejlik Deneyimindeki Rolü				
T5	1,000	0,992**	-	-
T6	1,004	0,983**	0,011	95,464
T7	0,997	0,999**	0,006	155,044
T8	0,997	0,979**	0,011	88,019
T9	0,998	0,996**	0,007	134,229

Not: **p<0,01; N=467

Tablo 5'te görüldüğü üzere; modeldeki tüm ifadeler için hesaplanan t-değerleri 2,56'dan büyük çıkmıştır. Buna göre; en küçük t değeri T19 ifadesine aitken; en yüksek t değerinin T7 ifadesine ait olduğu görülmektedir. Literatürde faktör yük değerleri ile ilgili olarak farklı değerler olmakla birlikte DFA analizlerinde arzu edilen değer $\geq 0,50$ 'dir (Brown, 2006, s. 118). Bu çerçevede; ölçklere ilişkin faktör yüklerinin 0,874-0,999 arasında olup iyi tanımlanmış bir yapının göstergesi olduğu tespit edilmiştir (Hair vd., 2014).

Dengbejlik Deneyimi Ölçeğinin ayrışım ve birleşim geçerlilikleri için AVE ve CR değerleri incelenmiş olup elde edilen bulgular Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Dengbejlik Deneyimi Ölçeğine İlişkin AVE, CR ve Değişkenler Arası Korelasyon Değerleri

Dengbejlik Deneyimi	AVE	CR	1	2	3
1. SOKÜM Deneyimi	0,891	0,991	0,943^a		
2. Yerel Müzik Deneyimi	0,918	0,993	0,536**	0,958^a	
3. Rehberin Dengbejlik Deneyimindeki Rolü	0,979	0,995	0,431**	0,369**	0,989^a

Not: *p<0,05; **p<0,01; N=1289; AVE=Açıklanan Ortalama Varyans, CR=Birleşik Güvenilirlik; Köşegen değerler (a), açıklanan ortalama varyansın (AVE) karekök değerleridir.

Ölçeğin birleşim geçerliliğine sahip olabilmesi için değişkenler için hesaplanan AVE değerlerinin $0,50 \geq$ ve CR değerlerinin $0,70 \geq$ olması gerekmektedir. Ölçeğin ayrışım geçerliliğine sahip olabilmesi ise, bir değişken için hesaplanan AVE karekök değerinin, o değişkenin diğer değişkenlerle korelasyonundan büyük olmasına bağlıdır (Fornell ve Larcker, 1981; Hair vd., 2014). Yapılan analizlerde araştırmada kullanılan Dengbejlik Deneyimi Ölçeği'nin birleşim geçerliliğine sahip olduğu AVE ve CR değerlerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca her bir değişken için hesaplanan AVE karekök değerlerinin, o değişkenin diğer değişkenler ile korelasyonundan daha büyük olduğu için ölçeğin ayrışım geçerliliğine sahip olduğu söylenebilir.

DFA'da elde edilen yapıya bağlı olarak Dengbejlik Deneyim Ölçeği'nin güvenilirliği ve normal dağılım varsayımları analiz edilmiştir. Güvenilirlik analizi kapsamında ölçklerin içsel tutarlılığını belirleyebilmek için

Cronbach Alfa (α) istatistiğinden yararlanılmıştır (Kline, 2011). Genel olarak Cronbach Alfa istatistiği için kabul edilen en düşük değer 0.70 olarak ifade edilmektedir (Nunnally ve Bernstein, 1994; Tavşancıl, 2010). Verilerin parametrik test koşullarını sağlayıp sağlamadığını belirlemek için çarpıklık ve basıklık değerleri gibi önemli göstergeler gözden geçirilmiştir. Literatürde, basıklık ve çarpıklık değerlerinin -1,5 ile +1,5 arasında olması gerektiği belirtilmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Dengbejlilik Deneyimi Ölçeği'nin güvenilirlik, basıklık ve çarpıklık değerleri Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Dengbejlilik Deneyimi Ölçeğine İlişkin Güvenirlik, Basıklık Ve Çarpıklık Değerleri

Dengbejlilik Deneyimi	İfade	α	Çarpıklık	Basıklık
SOKÜM Deneyimi	14	0,990	-0,188	-1,088
Yerel Müzik Deneyimi	14	0,994	-0,154	-1,177
Rehberin Dengbejlilik Deneyimindeki Rolü	5	0,996	-0,355	-0,440
Genel Deneyim	33	0,982	-0,189	-1,346

Tablo 7'de görüldüğü üzere; SOKÜM Deneyimi boyutu için güvenilirlik katsayısı $\alpha=0,990$, Yerel Müzik Deneyimi boyutu için $\alpha=0,994$ ve Rehberin Dengbejlilik Deneyimindeki Rolü boyutu için $\alpha=0,996$ olarak bulunmuştur. Dengbejlilik Deneyimi Ölçeği'nin geneli ise $\alpha=0,982$ olarak hesaplanmıştır. Bu değerlerin $0,70 \geq$ olması yüksek düzeyde güvenilir olduğu anlamına gelmektedir (Morgan vd., 2011; Kline, 2016). Bununla birlikte değişkenler için hesaplanan çarpıklık ve basıklık değerlerinin -1,5 ve +1,5 arasında olduğu, dolayısıyla verilerin parametrik test koşullarını sağladığı tespit edilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

Sonuç

Turist veya seyahat edenler açısından geliştirilen Dengbejlilik Deneyim Ölçeği, dengbejlilik kültürünü somut olmayan kültürel miras ve turistik deneyim perspektifinden ele alınarak oluşturulmuştur. Geliştirilen ölçek SOKÜM Deneyimi, Yerel Müzik Deneyimi ve Rehberin Dengbejlilik Deneyimindeki Rolü olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 33 maddeden oluşmakta ve 5'li likert tipinde değerlendirilmektedir. Ölçeğin DFA uyum kriterleri $\chi^2/sd=2,429$; GFI=0,872; AGFI=0,853; NFI=0,967; TLI=0,979; CFI=0,981 ve RMSEA=0,055 olarak bulunmuştur. DFA'da ifadelerin anlamlılığı t-değeri ile incelenmiş olup ve tüm ifadelerin t değerinin $\pm 2,58$ 'in üzerinde olduğu belirlenmiştir. Ölçek ifadelerinin faktör yüklerinin 0,50 veya daha büyük olmasından dolayı iyi tanımlanmış bir yapıyı ortaya koyduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda ölçek alt boyutları arasında pozitif ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ölçeğin tekrarlanabilir özellikte olduğu birleşim ve ayrışım geçerliliği ile ortaya konulmuştur.

Geliştirilen ölçek, dengbejliliğin yalnızca korunması gereken bir kültürel miras değil, aynı zamanda özgün ve anlamlı turistik deneyimler sunabilecek güçlü bir kaynak olduğunu ortaya koymaktadır. Dengbejlilik kültürünün turizmle bütünleştirilmesi, yalnızca turistik çekicilik yaratma amacı taşımamakta; aynı zamanda kültürel mirasın korunması ve yerel kalkınmanın desteklenmesi açısından da önem arz etmektedir. Sürdürülebilir turizm yaklaşımı, yerel halkın kültürel değerlerinin korunmasını ve ekonomik faydanın yerelde kalmasını esas almaktadır. Bu bağlamda, dengbejlilik geleneğinin turistik ürün olarak değerlendirilmesi; kültürel farkındalığın artmasına, yerel kimliğin güçlenmesine ve alternatif turizm türlerinin gelişmesine katkı sağlayabilir. Dengbejlilik, kültür turizmi kapsamında özgünlük (authenticity) arayışındaki turistler için yüksek değer üretirken, aynı zamanda yerel toplulukların kültürel sürdürülebilirliğine de katkıda bulunan bir deneyim alanı oluşturabilir.

Bu çalışma, dengbejlilik geleneğini turistik deneyim perspektifinde ele alarak literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmayı hedeflemekte; aynı zamanda geliştirilen ölçüm aracıyla alana metodolojik katkı sunmakta ve somut olmayan kültürel mirasın sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmesine yönelik bütüncül bir yaklaşım önermektedir. Somut olmayan kültürel mirasın turistik deneyime dönüştürülmesinde aracılık eden unsurları (ör; rehber rolü) modele dahil ederek literatürde çoğunlukla ihmal edilen etkileşimsel boyutu görünür kılmaktadır. Bununla birlikte, yerel müzik temelli deneyimlerin ölçülmesine yönelik geliştirilen yapı, kültür turizmi yazınında deneyimin duygusal, bilişsel ve sosyal boyutlarının birlikte ele alınmasına katkı sağlamaktadır. Çalışma bulguları, deneyim tasarımı süreçlerinde yalnızca performansın değil, sunum biçiminin ve anlatı kurgusunun da kritik olduğunu ortaya koyarak tur özellikle tur rehberlerinin yanı sıra; tur operatörleri ve destinasyon yöneticileri için somut bir yol haritası sunmaktadır. Ayrıca ölçek, uygulayıcılar açısından ziyaretçi deneyimini ölçme ve iyileştirme noktasında bir değerlendirme aracı olarak kullanılabilir pratik bir nitelik taşımaktadır.

Gelecek araştırmalarda, dengbêjlik deneyiminin dijitalleşme (örneğin sanal performanslar, dijital hikâye anlatımı) ile nasıl dönüştüğü incelenabilir. Ayrıca farklı turist segmentlerinin (yerli-yabancı, kültür odaklı-kitle turisti vb.) deneyimi algılama biçimleri karşılaştırılmalı olarak analiz edilerek daha hedef odaklı turizm stratejileri geliştirilebilir. Bununla birlikte, çalışmada kullanılan öz-bildirim temelli veri toplama yöntemi, katılımcıların algılarına dayalı yanlılıklar içerebilir. Ayrıca ölçeğin belirli bir kültürel bağlamda geliştirilmiş olması, farklı kültürel ortamlarda doğrudan uygulanabilirliğini sınırlayabilir.

Etik Beyan: Bu çalışmada kullanılan ölçek için Mardin Artuklu Üniversitesi Etik Kurulu'ndan 28/01/2025 tarihli ve 2025/2 nolu toplantısında 181873 sıra sayılı kararı ile izin alınmıştır. Aksi bir durumun tespiti halinde Journal of Gastronomy Hospitality and Travel (JOGHAT) Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazar (lar) ına aittir.

Yazar Katkı Beyanı: 1. Yazarın katkı oranı %50, 2. Yazarın katkı oranı ise %50'dir.

Çıkar Beyanı: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Abrahams, R. D. (1986). Ordinary and extraordinary experience. In V. Turner & E. M. Bruner (Eds.), *The anthropology of experience* (pp. 45–72). University of Illinois Press.
- Aho, S. K. (2001). Towards a general theory of touristic experiences: Modelling experience process in tourism. *Tourism Review*, 56(3/4), 33–37.
- Alay, O. (2019). *Dengbêjlik ve sözlü kültür*. İletişim Yayınları.
- Alay, O. (2018) Sözlü Kültür Bağlamında Zazaca (Kırdkî) Şiirsel/Ezgili Anlatım Geleneği: Ozanlık-Deyirbazlık-Dengbêjlik. E-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi/Journal of Oriental Scientific Research (JOSR) ISSN:1308-9633. 10, 3(21), 903-920.
- Anderson, J. C., and Gerbing, D. W. (1988). Structural equation modeling in practice: A review and recommended two-step approach. *Psychological Bulletin*, 103(3), 411–423. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.103.3.411>
- Arnould, E. J., and Price, L. L. (1993). River magic: Extraordinary experience and the extended service encounter. *Journal of Consumer Research*, 20(1), 24–45.
- Avcı, S. (2014). Serhat bölgesinde dengbêjlik geleneği. *Kürt Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 21–35.
- Barlık, H. (2020). Dengbêjlik geleneğinin kültürel miras bağlamında değerlendirilmesi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 95, 2189–2202.
- Bitner, M. J. (1992). Servicescapes: The impact of physical surroundings on customers and employees. *Journal of Marketing*, 56(2), 57–71.
- Brown, T. A. (2006). *Confirmatory factor analysis for applied research*. Guilford Press.
- Brown, T. A. (2015). *Confirmatory factor analysis for applied research* (2nd ed.). Guilford Press.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 32, 470–483.
- Büyüköztürk, Ş. (2017). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (23. bs.). Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö., ve Köklü, N. (2010). *Sosyal bilimler için istatistik* (6. bs.). Pegem Akademi.
- Byrne, B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming* (2nd ed.). Routledge.
- Cebe, M. (2012). Dengbêjlik geleneği ve sözlü kültür. *Milli Folklor*, 24(95), 1153–1160.
- Cebe, M. (2020). Dengbêjlik ve evrensel müzik anlatısı. *Folklor/Edebiyat*, 26(102), 171–184.
- Cohen, E. (1979). A phenomenology of tourist experiences. *Sociology*, 13(2), 179–201.
- Comrey, A. L., and Lee, H. B. (1992). *A first course in factor analysis* (2nd ed.). Lawrence Erlbaum Associates.
- Covas, A. (2010). Rural development and cultural heritage. *European Countryside*, 2(1), 14–23.
- Çapık, M. (2019). *Dengbêjlik geleneği ve toplumsal hafıza*. Lis Yayınları.

- Çelik, M. (2014). Kürt sözlü kültüründe dengbêjlik. *Folklor/Edebiyat*, 20(80), 441–660.
- Çiftçi, M. (2015). Dengbêjlik geleneği ve tarihsel aktarım. *Milli Folklor*, 27(106), 110–120.
- Çiftçi, M., ve Öztürk, Y. (2020). Kürt sözlü geleneğinde müzik ve hafıza. *Folklor/Edebiyat*, 26(101), 39–55.
- Darati, M. (2023). Dengbêjlik ve kolektif bellek. *Kürt Kültürü İncelemeleri*, 5(1), 45–60.
- Erkuş, A. (2012). *Psikolojide ölçme ve ölçek geliştirme*. Pegem Akademi.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (4th ed.). Sage.
- Fornell, C., and Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39–50. <https://doi.org/10.2307/3151312>
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., and Anderson, R. E. (2014). *Multivariate data analysis* (7th ed.). Pearson Education.
- Havlena, W. J., and Holbrook, M. B. (1986). The varieties of consumption experience. *Journal of Consumer Research*, 13(3), 394–404.
- Hirschman, E. C. (1984). Experience seeking: A subjectivist perspective. *Journal of Business Research*, 12(1), 115–136.
- Hirschman, E. C., and Holbrook, M. B. (1982). Hedonic consumption: Emerging concepts. *Journal of Marketing*, 46(3), 92–101.
- Hu, L. T., and Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis. *Structural Equation Modeling*, 6(1), 1–55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Karacan H. & Nayman R. (2014) Dengbêj Salihê Qubînê ile Karapetê Xaço'nun Şarkılarında Aşiret Kavgaları: "Filitê Qutoile Elî Etmankî Kavgası". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 16, sayı 2.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling* (3rd ed.). Guilford Press.
- Kline, R. B. (2016). *Principles and practice of structural equation modeling* (4th ed.). Guilford Press.
- Kneafsey, M. (2002). Tourism, place identities and social relations in the European rural periphery. *European Urban and Regional Studies*, 9(4), 345–361.
- Krajnovic, A., and Carlin, P. (2007). Music as a tourist experience. *Tourism and Hospitality Management*, 13(3), 469–482.
- Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personnel Psychology*, 28(4), 563–575. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1975.tb01393.x>
- Mannell, R. C., and Iso-Ahola, S. E. (1987). Psychological nature of leisure and tourism experience. *Annals of Tourism Research*, 14(3), 314–331.
- Miguel-Molina, M., and Boix-Doménech, R. (2021). Music museums and intangible cultural heritage. *Journal of Cultural Heritage Management*, 10(1), 1–10.
- Morgan, G. A., Leech, N. L., Gloeckner, G. W., and Barrett, K. C. (2011). *IBM SPSS for introductory statistics* (4th ed.). Routledge.
- Moscardo, G., et al. (2009). *Social capital and sustainable tourism*.
- Nunnally, J. C., and Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric theory* (3rd ed.). McGraw-Hill.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlik*. Seçkin Yayıncılık.
- Stipanović, C., Rudan, E., & Zubović, V. (2020). The role of traditional music in tourist destination development. *Tourism & Hospitality Industry*, 289-301.
- Tabachnick, B. G., and Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics* (6th ed.). Pearson.
- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Nobel Yayıncılık.
- Tavşancıl, E. (2010). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi* (4. bs.). Nobel Yayıncılık.

Vaz, M., Dinis, A., & Silva, O. (2017). New rurality, traditional music and tourist experience. *Journal of Tourism, Heritage & Services Marketing*, 3(1), 25-32.